

Wetenswaardigheden

Vraag 1

Hof van Gruuthuuse/Fiennes, Korenlei

Dit imposante herenhuis aan de Korenlei, op de hoek met de Gruuthuusestraat, is vandaag bekend als het "Hof van Gruuthuuse" of "Hof van Fiennes". De eerste naam verwijst naar het adellijke geslacht Gruuthuuse uit Brugge, met de vijftiende-eeuwse toppoliticus Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuuse, als bekendste telg. Hij en zijn vrouw Margriet van Borssele waren eigenaars van dit huis. De bouwheer was Berthelmeeus Trotin.

In 1504 kwam het huis in het bezit van Jacob van Luxemburg, heer van Fiennes, en Francisca van Luxemburg, via zijn huwelijk met een kleindochter van Lodewijk en Margriet. Vandaar de nieuwe benaming "Hof van Fiennes".

In de zestiende eeuw veranderde de naam andermaal in Hof van Egmont, naar de nieuwe eigenaar, Lamoraal, graaf van Egmont. Ook hij was een toppoliticus, die in 1568 het slachtoffer werd van de onderdrukking van de Opstand van de Nederlanden tegen Spanje door de hertog van Alva. In 1598 kocht Maarten della Faille het huis, dat de volgende eeuwen in het bezit van de familie bleef.

In 1853 liet de toenmalige eigenaar, baron Edouard Charles Dons de Marnix, op de oude kern van het middeleeuwse huis het huidige huis in neoclassicistische stijl bouwen. In de twintigste eeuw was het huis bekend als Hotel Dons de Lovendeghem. Het interieur werd sinds 1852 verschillende keren verbouwd. Na een grondige renovatie in 1998-2002 vestigde de VDK-Spaarbank hier zijn opleidings- en conferentiecentrum.

Vraag 2

Houten gevel.

Deze enig houten gevel nog in Gent, gelegen aan de Lieve en zichtbaar vanop de onthoofdingsbrug of vanop de Appelbrug aan de vismijn. Het huis wordt het huis van Jan Brouckaerd genoemd.

Deze houten achtergevel werd bij K.B. dd. 29.5.1964 beschermd als monument.

Jan was een meestertimmerman die rond 1337 op deze plaats verschillende woningen in eigendom had. Waarschijnlijk zijn deze huisjes begin 15e eeuw samengevoegd met een houten voor- en achtergevel.

Later, rond 1479, werd dit diephuis naar de Lieve toe verbouwd waarbij het hout van de voorgevel werd gerecupereerd om de achtergevel te bedekken.

In het stadsreglement van Gent dd. 8.01.1671 staat het verbod vermeld voor het herstel, de herbouw of nieuw op te trekken gevels in hout. En werden toelagen verleend om woningen in steen op te trekken vooral uit schrik voor brand. Waarbij de 17-eeuwse stenen trapgevel vooraan een gevolg was van de nieuwe regelgeving. Ook de godsdiensttroebelen die Gent in de 16e eeuw teisterden en de stad met een desolaat aanzicht achterliet was mede aanleiding tot aanpassing van de bouwvoorschriften.

Waar begin 16e eeuw een 4000-tal huizen met houten gevels waren uitgerust waren er dat begin 18e eeuw nog zo'n 800. In 1812 verminderde dit aantal tot 58 en zo verdwenen, op één na, alle houten gevels uit het stadszicht van Gent.

Halverwege 18e eeuw was deze woning gekend als de "Coninck van Spagnien". Het was in het bezit van Juliana van Lokeren sinds 1865. Haar zoon Julien-Victor bleef er eigenaar van tot 1963.

Appelbrug

Sinds 5 november 2010 is de Appelbrug terug te vinden aan het Appelbrugparkje in de Jan Breydelstraat. Het is een 8 ton wegend voetgangersbrugje uit glasvezel dat de verbinding verzorgt over de Lieve met de Oude Vismijn. Wat voor de Oude Vismijn reeds een derde ingang betekent.

Het Appelbrugparkje verwijst naar de vroegere Appelbrug, gelegen over het gedempte kanaaltje "Houtlei", dat twee delen Jan Breydelstraat verbond. Deze brug was in tegenstelling tot de huidige een stenen boogbrug. Aanvankelijk heette deze brug de Minnebrug, waarvan een eerste vermelding rond 1322 als de "ter Minnen brugge". Het was de laatste overbrugging vooraleer de Houtlei zich aan de Lieve overgaf.

Pas vanaf de 16e eeuw kreeg het de naam "Appelbrug" naar een nabijgelegen café "de Gulden Appel" (eind 15e eeuw) gelegen op de plaats van het huidige museum van sierkunst dat werd gerealiseerd in 1754. In 1760 was de brug aan vernieuwing toe.

2 februari 1869. De gemeenteraad besluit de stenen Appelbrug, gelegen tussen de Zeurzaksteeg en de Breidelsteeg (thans volledig genaamd Jan Breydelstraat) te vervangen door een ijzeren draaiende brug. Alzo kan de brug ongeveer een halve meter worden verlaagd.

De Jan Breydelstraat werd op haar beurt verbreed door de afbraak van een pand dat voor de andere gebouwen uitsprong

Vraag 3

Sint-Widostraat

De Sint-Widostraat is een L-vormig straattracté en verbindt het Gewad met de Lievekaai.

Vroeger Klein Gewad. Een "gewad" was vroeger een plaats in de Lieve waar men met paarden of koeien kon oversteken.

De huidige naam "Sint-Widostraat" is waarschijnlijk ontleend aan de voormalige Sint-Widokapel in het nabijgelegen "Prinsenhof", waar Keizer Karel in 1500 geboren werd.

Vraag 4

Korte Zilverstraat.

De korte Zilverstraat leidt van een beboomd pleintje aan de Academiebrug naar het Prinsenhofplein. Bebouwd met enkele 16de- of 17de- en 18de-eeuwse huisjes, doorgaans met aangepaste voorgevel als eenvoudige arbeiderswoningen uit 19de eeuw.

Het gedeelte tussen Zilverhof, Prinsenhof en Lieve, gezien vanaf de Sint-Antoniushoek, vertoont een fascinerend industrieel-archeologisch karakter, waarbij sporen van verdwenen industriële functies en/of wijzigingen in deze nog gereflecteerd worden in de talloze verbouwingen van de kaaimuren en daarboven opgetrokken constructies. Rond de periode van 1830 waren in deze zone, een ameldonkmakerij (nabij de Academiebrug, thans volledig verdwenen), een hand-garentwinderijtje, een pakhuis, een tweetal brouwerijtjes en een beluik. Deze lagen toen nog tussen, meestal op het water uitgevende, lusttuinen welke in de loop van tweede en derde kwart 19de eeuw door industriële en semi-industriële bestemmingen ingepalmd werden. Resten hiervan zijn vaak nog in of achter de muren terug te vinden. Maar omdat deze vandaag aan de straatzijde niet toegankelijk meer zijn, zijn die slechts in enkele gevallen te bezichtigen.

Vraag 5

Sint-Antoniushuis en het Sint-Antoniushuis.

In de binnentuin van het oude Sint-Antoniushuis (ingang net voorbij de Brug der Keizerlijke Geneugten van Walter De Buck) staat een standbeeld van Sint-Antonius. Zijn wandelstok is hij kwijt, maar hij is wel geflankeerd door een varken. De Gentse Antonieten hadden namelijk als enige het recht om varkens te kweken en vrij te laten rondlopen in de stad. Met de verkoop kregen ze genoeg geld bijeen voor hun ziekenverzorging.

In de volksdevotie speelde Antonius een rol als beschermer tegen ergotisme, ook bekend als het Sint-Antoniusvuur. Die ziekte kreeg je door brood te eten dat besmet was met moederkoren, een schimmel die op rogge en tarwe groeit. De Antonieten waren een religieuze orde die de zieken verzorgden en daarvoor vaak vingers, handen of volledige ledematen moesten amputeren.

Het Sint-Antoniushuis is het voormalig schuttershof van de haakbusschieters en kanonniërs van de Sint-Antoniushuis, heden tehuis Sint-Antonius.

De in 1488 opgerichte Sint-Antoniushuis hield vanaf 1532 haar oefeningen en vergaderingen op een domein gelegen op de Vogelenzang aan de Lieve daartoe aangekocht door de stad. Eerstesteeenlegging van het nieuwe gildehuis in 1639, afgewerkt in 1641.

Door een koninklijk decreet van 1703 werd de Sint-Antoniushuis tijdelijk afgeschaft, het schuttershof met gildehuis werd eigendom van de stad en deed van dan af dienst als hospitaal voor officieren en invalide soldaten.

Eind 1777 werden de gebouwen gehuurd van de stad voor de inrichting van een armenhospitaal, het zogenaamd "oudmannekenshuys" gesticht door baron Van der Meersch de Berlaere, Moeraert en G. Van Eersel, bisschop van Gent.

Later een tehuis voor oude mannen en vrouwen, zogenaamd "huys van Bermhertigheid".

Sinds 1805 rusthuis voor oude dames. Stichting in het Sint-Antoniushospitaal in 1809 van een kloostergemeenschap, de zogenaamd dochters, later zusters van Liefde van de Verrezen Zaligmaker, in 1955 toegetreden tot de zustersgemeenschap van de Heilige Jozef of Josephinen van de Briel.

Tehuis van Sint-Antonius werd later eigendom van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen, heden O.C.M.W.

Het is nu een 0,95 ha groot park, door huizen ingesloten. Het is een sierlijke tuin met boomgaard, kruidenborders en kleine paden die je leiden door wat vroeger een kloostertuin was. Je hebt een ruime keuze uit zonnige plekje op de grasperken. Hier heb je nagenoeg geen last van omgevingsgeluid. Alleen het kabbelende water en pijlen uit schuttersbogen doorbreken de stilte.

Het is dus het voormalig schuttershof van de haakbusschieters en kanonniërs van de Sint-Antoniushuis, heden tehuis Sint-Antonius.

De in 1488 opgerichte Sint-Antoniushuis hield vanaf 1532 haar oefeningen en vergaderingen op een domein gelegen op de Vogelenzang aan de Lieve daartoe aangekocht door de stad. Eerstesteeenlegging van het nieuwe gildehuis in 1639, afgewerkt in 1641. Toren aan de noordwestkant van het gildehuis vermoedelijk opgetrokken in 1664, doch in 1821 gesloopt. Vanaf 1678 werd het schuttershof van de Sint-Antoniushuis bezet door Franse troepen en als kazerne gebruikt. Waarschijnlijk werden daartoe in het vierde kwart van de 17de eeuw paardenstallen opgetrokken op de schuttersbaan achter het gildehuis rondom een langgerekt, rechthoekig binnenplein, heden een beplante binnentuin. Door een koninklijk decreet van 1703 werd de Sint-Antoniushuis tijdelijk afgeschaft, het schuttershof met gildehuis werd eigendom van de stad en deed van dan af dienst als hospitaal voor officieren en invalide soldaten. Het voormalige gildehuis werd voor dit doel in 1755 heringericht. (De in 1752 heropgerichte Sint-Antoniushuis vergaderde van 1755 tot 1783 in oude kazernegebouwen van de stad gelegen in het Prinsenhof huidig nummer 26). Eind 1777 werden de gebouwen gehuurd van de stad voor de inrichting van een armenhospitaal, het zogenaamd "oudmannekenshuys" gesticht door baron Van der Meersch

de Berlaere, Moeraert en G. Van Eersel, bisschop van Gent. Later een tehuis voor oude mannen en vrouwen, zogenaamd "huys van Bermhertigheid". In 1784 door de stichters afgekocht van de stad. Sinds 1805 rusthuis voor oude dames. Stichting in het Sint-Antoniushospitaal in 1809 van een kloostergemeenschap, de zogenaamd dochters, later zusters van Liefde van de Verrezen Zaligmaker, in 1955 toegetreden tot de zustergerneenschap van de Heilige Jozef of Josephinen van de Briel. Verblijf van de kanunnik opgetrokken aan de straatkant in het eerste kwart van de 19de eeuw, heden pastorie (nummer 10). Slooping van de toren en voormalige bijgebouwen van het gildehuis in 1821 (westkant) en optrekken van een onderkelderde kapel gewijd aan Sint-Vincentius van Padua. Midden 19de eeuw vergroting en verhoging van de voormalige paardenstallen door kanunnik Helias D'Huddeghem, voornamelijk aan de westkant met een ziekenzaal in de as van de kapel en een klein oratorium voor de zusters, vermoedelijk opgetrokken in 1848. Tehuis van Sint-Antonius werd later eigendom van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen, heden O.C.M.W.

Cultuurkapel St Vincentius Antoniuskaai

Ongetwijfeld bestond er in het Sint-Antoniushof van bij de oprichting van het bejaardentehuis een kapel. In 1810 werd J.H. Schoorman benoemd tot pastoor van het hof. Hij liet in 1822 een nieuwe kapel bouwen, toegewijd aan Sint-Vincentius a Paulo. In 1843 werd hij opgevolgd door Idesbald Emmanuel Helias d'Huddeghem. Deze werd de grote weldoener en van de zusters, en van het Sint-Antoniushof. Hij liet de kapel aankleden: een hoofdaltaar in neobarok met beelden van Sint-Vincentius a Paulo, Sint Idesbaldus en Sint Jozef (door Jules Van Biesbroeck), met beelden van Onze Lieve Vrouw en Sint Jan (door Franck) en liet glasramen plaatse waarin vooral het raam met de afbeelding van het begijntje Theresia Verhaeghen aandacht verdient. Opvallend waren verder de monumentale preekstoel uit 1844 met afbeeldingen van de Heilige Familie, Sint-Antonius en Sint-Vincentius a Paulo, en, het orgel (door Van Denter). In 1911 werd door de Gentse firma Serck naar de plannen van Modest De Noyette een nieuw doksaal gebouwd en werd het orgel van Van Denter vervangen door een nieuw instrument.

Vraag 6

Kaatsspellein,

Vormt een brede toegang vanuit Drongenhof tot de Trommelstraat. In het noorden begrensd door de kapel van Drongenhof met aangebouwde huisjes en een toegangspoortje tot de bijgebouwen van het klooster der Geschoeide Karmelieten. Aan de overkant van de straat enkele 18de-eeuwse en 19de-eeuwse huizen.

Dit pleintje had eerst geen echte eigen naam. Het werd "'t Plaetskin bachten den Oudenborch" genoemd. Pas rond 1450 werd er een kaatsbalspel ingericht door een Herbergier. Hij moest voor de huur van dit pleintje toen 20 schellingen betalen aan de stad. In de vroege middeleeuwen werd de schelling (solidus) vanwege goudschaarste een rekenmunt en maakte hij deel uit van het Karolingische muntsysteem, waarbij een 1 Karolingisch zilverpond (406½ g) gelijk was aan 20 schellingen (solidi) of 240 penningen (denarii).

Rond 1500 zien we de naam "Caetseplaetskin" verschijnen. Tijdens de Franse overheersing heette het plein "Jeu de Paume" wat later dus Kaatsspellein werd.

Drongenhofkapel,

Kapel van het voormalig refugehuis van de Norbertijnerabdij van Drongen. Sinds de 14de eeuw zouden de Norbertijnen van de abdij van Drongen hier een toevluchtshuis bezeten hebben, in de loop van de 15de eeuw uitgebreid met kapel en klooster; het zogenaamde Drongenhof werd begrensd door de huidige Lange Steenstraat, Drongenhof, het Kaatsspellein en het voormalig klooster der Geschoeide Karmelieten. Een nieuwe kapel kwam tot stand in 1607. Tot 1789 bleef het Drongenhof fungeren als

refugehuis. Na de opheffing van de abdij van Drongen deed de kapel tot op heden dienst als stapelplaats van particulieren. Van het verdwenen refugehuis zouden naar verluidt nog restanten te vinden zijn in de woningen die de hoek vormen van Drongenhof en Lange Steenstraat.

Vraag 7

De Stokerij,

Het pre-industriële bouwwerk (althans het deel aan de Grauwpoort grenzend) zou al in de 16de eeuw zijn opgetrokken en deed dienst als brouwerij. Het was toen gekend onder de naam 'Het Sleutelken' en later onder de naam 'De Drie Sleutels'. Nadien werd het achterste deel, met schouw, aangebouwd en vanaf 1924 kwam het gebouw in handen van de familie De Schepper die er hun jeneverstokerij Bruggeman met merken als Peterman en Hertekamp inrichtte.

Al snel werd de productie echter verplaatst naar de gebouwen ernaast en kwamen er grote laadkaaien verderop in de Tichelrei waar nu de serviceflats staan. De oude stokerij deed nog dienst als opslagruimte tot het bedrijf zijn activiteiten verlegde naar de huidige locatie aan de Wiedauwkaai in 1987.

Het pand deed daarna nog wat dienst als opslagruimte, maar men raakte het niet eens over een definitieve bestemming voor het pand. De afbraak tot parking werd meermaals gesuggereerd. Na meer dan 25 jaar leegstand en veel omwegen heeft het uiteindelijk toch een nieuwe bestemming gekregen: Restaurant De Stokerij!

Vraag 8

Minnemeersbrug,

Reeds in 1338 was er een vermelding van de Minnemeersbrug. Deze brug lag echter 100 m stroomopwaarts, ter hoogte van de huidige Groenbrugstraat

De huidige Minnemeersbrug is een stenen boogbrug over de Leie in de stad Gent. De brug bestaat uit één overspanning. Op de vier hoeken van de brug staan stenen pilaren, waarop lantaarns zijn gemonteerd. De brug is eigendom van de stad Gent en werd gebouwd onder het burgemeesterschap van Emile Braun.

Ter hoogte van de Minnemeersbrug ligt het gebouw van de voormalige katoenspinnerij Desmet-Guéquier, waarin sinds 1991 het Industriemuseum, het museum over industrie, arbeid en textiel, is gevestigd.

De naam van de brug is afgeleid van de Minnemeers (tevens de naam van een straat en van een concertzaal in de buurt), waarbij "minne" een verbastering is van het woord "gemene". De Minnemeers is dus een gedeelde, aan de hele bevolking toebehorende meers.

De brug wordt, vooral door de Gentenaars, ook wel "Kongobrug" genoemd, omdat zij in het verlengde van de Kongostrat ligt

Vraag 9

Baudelopark,

De functies van het park, officieel en historisch correct "Baudelohof" genoemd, en van de Bibliotheekstraat met haar eveneens historisch correcte maar voor velen nu onbegrijpelijke naam, werden ooit helemaal anders bekeken. We kunnen ons nu nog nauwelijks voorstellen hoe dat vroeger was. Daar zit heel wat geschiedenis achter. En die hebben we nodig voor een goed begrip van zaken.

Van open naar afgesloten

Eigenlijk is het bijna abnormaal te noemen dat er in een middeleeuws stadscentrum een groene zone van een dergelijke omvang open en onbebouwd bleef. Meestal werd alles wat geen straat, plein, kerkhof of waterloop was, letterlijk volgebouwd. Dat was in Gent echter alleen het geval binnen de vroegste grenzen: in de eerste heel kleine, hoefijzervormige, prille stedelijke zone rond Sint-Baafs (toen Sint-Jans) en eveneens binnen het tweede al veel grotere 12de-eeuwse stadsgebied omgord door de Reep (de Nederschelde), de Ketelvest, de gedempte Oude Houtlei, de Leie ter hoogte van de vismijn tot aan de Krommewal en verder de Ottogracht en de Sint-Jacobsnieuwstraat. Het is dit gebied dat men de Kuip van Gent is gaan noemen. Met de daarop volgende gebiedsuitbreiding in de 13de eeuw lag het echter anders. Die waren erg ruim genomen, terwijl het bevolkingsaantal stabiel bleef of zelfs daalde in de daaropvolgende eeuwen. Het grote gebied dat op het einde van de 14de eeuw binnen de alweer nieuwe stadswallen lag en dat grosso modo binnen de huidige stadsring te situeren is, werd pas tijdens de tweede grote Gentse bevolkingsexpansie, vanaf het laatste kwart van de 18de eeuw, volgebouwd. Daar was er eeuwenlang plaats voor groen. En dat waren vooral bleekweiden voor de weverij in de laaggelegen zones en tuinperceeltjes wat hoger op. Hoewel het lang geen algemene regel was, beschikten ook sommige kloosters over open ruimten buiten hun pandhoven. Dat was het geval met de net buiten de tweede omwalling gelegen Baudelohof, die gebruikt werd door de cisterciënzermonniken die ernaast gevestigd waren. We zijn geneigd aan te nemen dat hun behoefte aan meditatie in open lucht de voornaamste reden zou zijn van het blijven voortbestaan van deze open ruimte, maar of dat al vanaf het begin zo was, is nog maar de vraag. Hoe het zat met het gebruik van de zone in de eerste eeuwen na de aanhechting in 1213 bij de stad is verre van opgehelderd. Het terrein hoorde toen niet bij de kloostergemeenschap, maar stond samen met nog andere gronden, zoals de aangrenzende Minnemeers, als 'gemene' onverkavelde grond als upstal ter beschikking van de stedelingen. De cisterciënzerabdij was immers tot na de geuzentijd niet in Gent maar in Sinaai-Waas gelegen op een plek die Boudelo geheten werd. De vestiging te Gent, gesticht in 1259, was niet meer dan een soort bijhuis van waaruit de abdij haar zaken in de stad behartigde. Net als bijna de hele wijk was de upstal en het huis, later abdij, op grond in stadseigendom gelegen. In die tijd waren de huiseigenaars zelden bezitters van de verkavelde gronden waarop de huizen gebouwd waren. Net als de andere huisbezitters betaalden de paters voor de gronden die ze in gebruik hadden, een jaarlijkse cijnsbelasting aan de stad. Die eigendomssituatie bleef zo tot aan de Franse Tijd.

Het was in de eerste eeuwen dus niet door toedoen van de monniken dat de zone onbebouwd bleef. Het terrein achter het 'huus van Bodelo' was in feite een eilandje tussen de huidige Leie, de Nieuwe Leie die er vermoedelijk kort na 1213 gegraven werd, en twee nu verdwenen oude Leiearmen. Die waterloopjes waren ter hoogte van het koor van de huidige kapel verbonden met de vroegere Sint-Jansgracht achter het godshuis Sint-Jan-ten-Dullen, nu de verkoopzaal St. John, en aansluitend daarmee met de nu eveneens gedempte gracht waaraan de huidige straat Ottogracht zijn naam ontleent. We kunnen

Welgestelde burgers op wandel in de Baudelohof. Op de achtergrond: de poort en de gebouwen van de Oudevest. Links de orangerie van architect Roelandt en rechts de broeikassen met de schoorsteen van de verwarmingsinstallatie (voor 1845)

aannemen dat de zone nog meer waterziek was dan de rest van de wijk, die zijn naam Waterwijk niet gestolen had, en dat mede daarom dit driehoekige stuk grond door de Gentse schepenen nooit verkaveld (in cijns gegeven) werd en bebouwd. De oudst bekende naam is trouwens de 'Hoekmeers' (1490) naar de toen gebruikelijke naam van de Waterwijk, de Hoek.

De situatie veranderde echter grondig nadat de kloostergemeenschap na de ontmanteling van de gebouwen te Sinaai, aan het einde van de 16de eeuw, volledig overgeplaatst was naar Gent. De beide zijden van de Baudelostraat waren toen nog bebouwd met particuliere huizen. In de jaren 1600 kocht de abdij de huizenrij aan het huidige park op om af te breken. Dit stelde de paters onder andere in de gelegenheid om verdachte plaatsen te liquideren, zoals de herberg 'Venusbergh', die hen zichtbaar en hoorbaar stoorden. Een groot gedeelte van de vrij gekomen zone werd opgenomen in de hof. De achter die afgebroken huizen stromende noordelijke oude Leiearm werd in die periode gedempt en eveneens bij het kloosterdomein ingelijfd. De andere arm, het Slekske, die achter de hovingen van de huizen aan de Steendam liep, verdween pas aan het begin van de vorige eeuw. Daar bevinden zich nu het stadslaboratorium, de stedelijke gezondheidsdienst en de achterbouw van de Sint-Joris handelsschool. Na de verhuis uit het Waasland zijn we goed gedocumenteerd over het daadwerkelijke gebruik van de hof door de paters, nog steeds tegen betaling van cijns aan de stad. Tijdens het grootste deel van de 17de en 18de eeuw, deelden ze het terrein overigens met de Engelse jezuiten die sinds 1623 aan de Steendam gevestigd waren, op de site van de huidige Sint-Jorisschool. Maar voor buitenstaanders was de hof streng afgesloten.

Hoe de zone er uit zag vooraleer de paters er zich mee moeiden, valt moeilijk te achterhalen. Op het bekende panoramisch zicht op Gent uit 1534 is er op deze plaats een flinke bomenmassa te zien. Twee latere zichten, respectievelijk van Hoorenbaut uit 1619 en van Hondius in de Flandria Illustrata van Sanderus uit 1643, tonen hoe de zone er in de zeventiende eeuw zou uitgezien hebben. Bij Hoorenbaut werden schematisch enkele verspreide boompjes weergegeven, terwijl Hondius een open ruimte toont omzoomd door bomen aan de Leieboorden met een bomenrij ongeveer in het midden. Bij de eerste is er dwars over het terrein een spoor te zien van een voetpad dat in die tijd de Steendam of een van de huizen aan die straat verbond met de Oudevest. Van een echte parkaanleg was er tijdens de zeventiende eeuw nog geen sprake, tenminste niet als we op de hoger vermelde stadszichten mogen voortgaan, maar op de kaart van landmeter Goethals uit 1796 was dat wel degelijk al het geval. De voorstelling is allicht schematisch, maar men ziet er lage beplanting met daartussen voetpaadjes, een vijvertje en een rond perkje of heuveltje. De aanleg was nog vrij strak, al waren de secundaire paadjes al wat gebogen of kronkelend.

En van gesloten terug naar open

Het was deze kloostertuin die één jaar na de tekening van Goethals zou omgevormd worden tot een educatieve botanische tuin. Die nieuwe bestemming betekende meteen ook de redding van de groene zone, want na de opheffing en confiscatie van het klooster in de Franse revolutionaire periode lag de weg vrij voor verkaveling of omvorming tot andere bestemmingen. Het waren niet de minsten die er voor zorgden dat het niet zover kwam: het initiatief kwam van de grote bibliofiel en kunstminnaar Van Hulthem, het ontwerp was van de stadsarchitect Pisson en de leiding berustte bij de medicus en plantkundige Coppens. De plantentuin was bedoeld voor de in de abdij ingerichte Ecole Centrale, voorloper van het latere atheneum. In 1817 werd hij ter beschikking gesteld van de pas gestichte universiteit, samen met de Baudelokapel, waarin de Universiteitsbibliotheek werd ondergebracht.

In de periode 1800 – 1812 zorgden Pisson en zijn opvolger De Broe voor de bouw van een orangerie (wintertuin) en broeikassen. Er was een tuingedeelte waar de plantensystematiek volgens Linneaus gedemonstreerd werd, en een landschapstuin of jardin à l'Anglaise getooid met beelden van bekende plantkundigen. In 1804 telde men er niet minder dan 2000 plantensoorten. Vooral in de Franse en de Hollandse Tijd zou de tuin een grote bloei kennen.

Kantekening: In 1802 kwam het voortbestaan van de botanische tuin politiek en maatschappelijk op de helling te staan. Joséphine de Beauharnais, de eerste vrouw van Napoleon Bonaparte, bezocht toen de tuin en kon haar man ervan overtuigen om de tuin van de ondergang te redden. Vandaag kennen wij die als een schitterende Plantentuin in het zuiden van Gent (de Gentse plantentuin en het Citadelpark) en te danken aan de toenmalige aanhechting bij de Franse Republiek.

Zicht uit 1619. Onderaan de nog bestaande Nieuwe Leie. Bovenaan Sint-Jacobs en de Ottogracht met zijn brugjes. Er tussen de kloostergebouwen en de lus van de Oude Leie verbonden met de Ottogracht. De beplanting is schematisch weergegeven.

Een catalogus in 1817 uitgegeven door de 'hortulanus' Mussche telde 970 plantenfamilies en 4100 soorten, of althans wat men toen aanzag als families en soorten. In 1829 verving de toen pas aangestelde stadsarchitect Roelandt de ook al niet zo bescheiden oude orangerie door een prachtexemplaar met neoclassicistische gevelgalerij. Na de Belgische omwenteling kreeg de tuin nog een krachtige impuls door de bouw in 1845-1853 van de wintertuin of jardin d'hiver, een monumentale constructie in gietijzer en glas, opgetrokken onder de leiding van architect Van Hoecke. Het was het eerste Gentse exemplaar in zijn soort. De 'botanischen hof' was vooral in de eerste helft van de jaren 1800 inspiratiebron en stimulans voor de sierteelt die in het Gentse een ongekende uitbreiding zou krijgen en nog steeds talrijke mensen te werk stelt.

De afgesloten tuin was met de stad als eigenaar nu in feite publiek domein, maar dat betekende nog niet dat de hof voor iedereen toegankelijk was. Aan de Baudelostraat was er een hoge muur. Alleen dienstverkeer kon er binnen via een poort rechtover de Oudevest, die de paters nog hadden laten maken. In 1857 werd een nieuwe toegang gecreëerd vanuit de Steendam, de nu nog bestaande Dodoensdreef. Deze statige dreef was voorzien van twee portiershuisjes en een ijzeren afsluithekken geflankeerd door twee arduinen stijlen. Alleen 'deftige' burgers kregen van de portier toelating om in de hof te wandelen. De vele kinderen uit de buurt mochten er alleen in als hun ouders er bij waren. Maar de meeste gewone mensen hadden daarvoor geen tijd en allicht meestal ook geen goesting.

Ondanks nog een uitbreiding van het systematische gedeelte naar de Minnemeers toe in 1857, zat in de tweede helft van de 19de eeuw de klad er Plattegrond van de Baudelohof in zijn glorieperiode. Links de systematische tuin en de serres. Plan opgemaakt na de aanleg van de Dodoensdreef. Bovenaan de uitbreiding langs de Leieoever met kweekbedden en systematische tuin. Midden de wintertuin van arch. Van Hoecke. in. Conflicten tussen de stad en de staat (voor de universiteit) over

wie de kosten moest dragen, bleven aanslepen. De rijke burgers ontvluchtten de vuile armoedige zone die zich rond het park gevormd had. Men klaagde over het roet dat de planten regelmatig bedekte. Het ging snel bergaf met de tuin. En ondertussen was het Citadelpark tot stand gekomen. Dit was de voorbode van de verhuis in 1903 van de universitaire plantentuin - want ook dat was de Baudelohof al die tijd gebleven - naar deze site. De ooit zo mooie serres werden afgebroken. De Dodoensdreef takelde af. De portiershuisjes en het hekken verdwenen. Alleen de monumentale stijlen bleven bestaan, zij het in verminkte vorm.

Die sfeer werd destijds mooi beschreven door Jean Ray, alias John Flanders (1887-1964). Bij hem zijn we aan het juiste adres, want niemand heeft ooit beter het Gentse volksleven uit die tijd opgeroepen en hij was een bovendien een bevoorrechte getuige want hij groeide op in buurt.

Hier een fragment uit een stukje geschreven in 1953 'Uit de dagen van de oude "Baudeloo-hof"' over de tuin omstreeks 1900:

Waar is de stemmige oude abdijtuin? Waar de grimmige standbeelden van "wijze mannen" met hun witte starogen, waarvan de kinderen doodsbang waren? Waar de grote stenen urne, die we de mosterdpot noemden, en waarrond men danste als de hoveniers het niet zagen? Waar de grote serre waar de monsterachtige Victoria regia bloeide midden een krozig waterken waarin goudvissen zwommen? Waar de brede eendenkom, zonder eenden, maar vol lawaaierige puien? Waar het klein akelig speelpleintje waar nooit iemand mocht spelen? Waar de afstotende grote "orangerie" vol vuil en spinrag?

Rare mensen woonden er. Een oude norse portier die twee stenen hokken voor woonst had (ze staan er nog aan 't uiteinde van de ingangsdreef) en door regen en wind moest om van zijn keuken en woonkamer naar zijn slaapkamer te gaan.

Een boosaardige tuinman, die met zijn tamelijk talrijk gezin een soort onderaardse krocht bewoonde, onder de gebouwen waar men les gaf aan de studenten

Jean Ray beschreef ook hoe kwajongensgenoegen onder de lokale jeugd, verenigd in een vervaarlijke bende en verborgen achter de sinds jaren dicht genagelde poort aan de Oudevest, op een zwoele zomeravond wraak nam op twee toevallige sukkels met een waar bombardement van aardekluiten en allerlei vuil.

Dergelijke taferelen werden al snel verleden tijd. De hof werd ontsloten en toegankelijk gemaakt voor jong en oud. Veel kattenkwaad moest het jonge gespuis er echter niet uithalen want parkwachters bleven er tot ongeveer de jaren 1960 streng toezicht houden. Het was allesbehalve een verbetering van de toestand. De siertuin werd in die tijd gedegradeerd tot twee kleine parkjes. 'Veel blijft er thans niet meer van over', schreef Jean Ray in 1953, en hij typeerde het uitzicht raak: 'De honderdjarige bomen die men er nog met rust gelaten heeft, staan er al even alleen en verlaten bij als vergeten aren op een stoppelveld'. Deze omschrijving is

Een zeldzame foto van de grote wintertuin

nu nog steeds min of meer geldend. En bovendien werd het park doorsneden door een nieuwe straat. Maar dat is nog een ander verhaal.

Havenstraat en scheepslosplaats

Toen burgemeester Braun en zijn schepenen in de jaren voor de eerste wereldoorlog zowat de hele binnenstad zouden opengooien en hermodellieren, kon ook de groene ruimte bij Baudelo niet ontsnappen aan de vernieuwingsdrift. De plannen werden ontvouwd in een 'Vertoog van het College' van 15 april 1899. Twee bij elkaar aansluitende doelstellingen wilden ze realiseren: een goede verbinding van het stadscentrum met de haven en een nieuwe weg 'bestemd om rechtstreeks de koninklijke baan (rijksweg) van Antwerpen naar Kortrijk te verbinden die langs de Sint-Jacobsplaats loopt en de koninklijke baan van Brussel naar Oostende, die nevens het Belfort loopt'. We kunnen ons nu nog nauwelijks voorstellen dat de voorlopers van de eindeloze colonnes die nu over onze autostrades denderen (of voortkruipen) toen nog allemaal doorheen het stadscentrum moesten. Tot ongeveer 1900 konden de wagens en koetsen die uit Antwerpen of het Waasland via de Steendam kwamen, ofwel doorheen de nauwe en drukke Langemunt proberen te geraken, ofwel doorheen de nog nauwere Koningsstraat de Zandberg opklimmen, ofwel een lange omweg maken via de Sint-Jacobsnieuwstraat naar het Zuid. Als oplossing hiervoor werd de Borluutstraat, de huidige Belfortstraat aangelegd.

Daarmee had de Baudelohof niet zoveel te zien, maar des te meer met de verbinding die dezelfde Belfortstraat moest maken tussen het stadscentrum en de haven. De meeste zeehavenactiviteiten speelden zich toen nog af rond het Stapelplein en om de kortste weg met het stadscentrum te realiseren, moest de hof er aan geloven. Een brede slingerende weg werd er dwars doorheen getrokken. Die kreeg de naam Bibliotheekstraat naar de universitaire bibliotheek die toen nog in de Baudelokapel en in de daarbij aansluitende 19de-eeuwse gebouwen aan het Beverhoutplein gevestigd was. Over de nieuwe Minnemeersbrug kon er een nieuwe weg naar de Ham en het Stapelplein aangelegd worden, over grotendeels nog onbebouwd terrein.

Het schepencollege meende nog een tweede voordeel te zien in de geplande 'Verandering van de wijk van den Kruidtuin'. Er werd een brede en lange kaai met een grote open plaats van iets meer dan 10.000 m² gepland op het terrein van de Baudelohof tussen de Sint-Jorisbrug en de Minnemeers. Deze zal, zo schreven onze stadsbestuurders, 'grote diensten kunnen bewijzen aan den plaaslijken handel, die meer en meer goede plaatsen vraagt, geschikt voor het lossen en laden van koopwaren. Men moet bekennen dat, ondanks de aanzienlijke uitgestrektheid der ongelukkig te smalle kaaien onzer stad, er weinig plaatsen zijn waar de binnenschepen gemakkelijk kunnen laden en lossen.' Met andere woorden: men plande er een binnenhaventje. Aan dat ideeetje van onze vroege vaders hebben we de extra brede Baudelokaai te danken.

En nu...

Van dat 'lossen en laden' is er op deze plaats nooit iets terecht gekomen. De kleine binnenscheepjes die allerhande gebruiksgoederen, gaande van kolen tot mossels, op diverse plaatsen in de stad aanvoerden en beer afvoerden, werden al vlug vervangen door vrachtwagens. En niet alleen dat was verkeerd gezien. De zeehavenactiviteiten zouden amper een paar decennia later al kilometers verder naar het noorden opgeschoven zijn. Zo verloor de weg doorheen het park geleidelijk aan betekenis. Zelfs de herinnering aan boeken die de straatnaam oproept, is voor velen onduidelijk en raadselachtig geworden, aangezien de stadsbibliotheek die in de plaats kwam van de universitaire instelling, ook al zoveel jaren elders gehuisvest is.

De Baudelohof is niet alleen een aangename plek om te vertoeven, maar ook een historisch buitengewoon waardevolle 'landmark' in onze stad. Meer dan genoeg redenen dus om er voor te ijveren dat dit stadsgroen terug zal kunnen groeien en bloeien. Ook al is het verre van 'puur natuur'

(wat men hier nauwelijks kan verwachten), samen met allerlei klein groen in kaaimuren, aan gevels en in piepkleine stadstuinjes, helpt het aanzienlijk om het dagelijkse leven te aangenamer te maken.

Een lo verhuist en wordt hof

De naam Baudelo is gemakkelijk uit te leggen. In het Middelnederlands betekende lo een bosje. Zo kennen we bijvoorbeeld Elslo te Evergem en ook Lochristi. In het Wase Sinaai betrof het een bos van Boudewijn, vermoedelijk een van de vele Vlaamse graven met die naam. In dat Bouden's lo vestigde zich in de negentiger jaren van de 12de eeuw de kluizenaar Boudewijn van Boekel. Hij trok een schare volgelingen aan die in het jaar 1200 officieel een klooster konden oprichten op die plaats. Al in 1204 verhief de graaf – dat behoorde tot zijn bevoegdheid – de stichting tot abdij.

Merkwaardig is wel dat in het Waasland de oude schrijfwijze Boudelo (oorspronkelijk meest Bodelo geschreven) behouden bleef, terwijl de Gentse tongval er Baudelo van maakte. In Gent was er vooral na omvorming tot botanische tuin geen gebrek aan namen: Jardin Botanique of Botaniek Hof, Gentse Kruidtuin, Hortus Gandavensis, Baudelohof of ook nog Bauwenhof. Nu is de naam Baudelopark het meest verspreid, maar officieel is het Baudelohof.

Vraag 10

Kapel Sint-Jan-in-d'olie of Sint-Jan-ten-Dullen

Na de sloop in 1742 van de oude gotische kapel bouwde meester-metselaar Bernard De Wilde tussen 1743 en 1745 de huidige kapel, een van de zeldzame uitingen van kerkelijke bouwkunst in de 18de eeuw in België. Bij het dempen van de toenmalige gracht en de aanleg van de straat "Nieuwpoort" werd de site ernstig verminkt. Daardoor had het huidige gebouw in de loop der tijden een aantal functies en benamingen.

De kapel maakte eertijds deel uit van het Sint-Janshospitaal, of het godshuis van Sint-Jan-ten-Dullen. Een krankzinnigengesticht, opgericht door schepenen van Gent in de gebouwen omstreeks 1191, was een onderkomen voor geesteszieken en armen die er verzorgd werden door broeders en zusters tot laat in de 18e eeuw. Vanaf het begin van de 19e eeuw was het een tehuis voor oudere vrouwen.

In de 19e eeuw was het complex vanaf 1828 tot 1834 een kosteloze gemeentelijke jongensschool, terwijl de kapel van 1833 tot 1840 werd ingericht als school voor meisjes. Tussen 1820 en 1863 ving men hier zieke kinderen en vondelingen op. Vanaf 1866 hielden protestanten hier hun kerkdiensten. Hedendaags is de kapel ingericht als kunstgalerij onder de naam St John's Church.

Vraag 11

Excelsior Brouwerij

Het was een fusie in Gent van de brouwerijen Florin, Maenhout, Van der Stricht en Gevaert. De familie Van der Stricht baatte reeds eind 19e eeuw een gelijknamige brouwerij uit in Dikkele (gemeente Zwalm), een bedrijf dat later in handen kwam van Brouwerij De Wever.

De toen imposante gebouwen werden in de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw, in art Deco opgetrokken, tussen de IJkmeestersstraat en Het Nieuwpoort nabij Steendam.

Ze werden gebouwd door de gebroeders D'Havé die als eerste in Gent het gebruik van het beton introduceerden.

Hun bekendste bier werd verkocht onder de naam ""Star Pils"".

Fonds

Binnen de Koning Boudewijnstichting is er een fonds opgericht onder de naam ""André Van der Stricht"" als aanmoediging van het wetenschappelijk onderzoek in de biochemie.

Het fonds is genoemd naar brouwer André Van der Stricht (1889-1972) van Brouwerij Excelsior. Het werd opgericht in 1942, maar omwille van het voortbestaan werd het in 2003 geïntegreerd in de Koning Boudewijnstichting. In 2006 werd het toegekend aan onderzoeker Jean-Christophe Marine, aan het VIB (Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie) en aan de Rijksuniversiteit Gent, voor zijn onderzoek naar de rol van signaaleiwit en moleculemechanismen in de kankerbestrijding.

Brouwerij Excelsior werd overgenomen door Brouwerij Haacht uit Boortmeerbeek en de sluiting volgde in 1973. Later is alles afgebroken en er kwamen woningen. Als stille getuige van het verleden bleef één hoekfragment met de naam van de brouwerij over,

Vraag 12

Scaldisluis

De Scaldisluis is een sluis op de Nederschelde in Gent.

Op 22 september 2010 werd gestart met de bouw van de sluis aan de Oude Beestenmarkt. De sluis was nodig omdat het waterpeil van de Nederschelde, en de overige waterlopen in het Gentse stadscentrum, die ongeveer 1,2 m hoger ligt dan het water in de Leie aan de Nieuwbrugkaai en Portus, te herstellen als punt van de samenvloeiing van de Leie en de Schelde.

De Scaldisluis werd opgeleverd in de zomer van 2012, met een waterglijbaan voor kajaks.

De naam Scaldisluis verwijst naar de Latijnse benaming van de Schelde.

Vraag 13

Klein seminarie,

In 1905 besliste Antoon Stillemans een nieuw seminarie te bouwen aan de Reep, tegenover het Geeraard de Duivelsteen, waar eens de wieg van het Gentse seminarie stond.

In 1914 was het gebouw, naar ontwerp van architecten A. Lemeire, Armand Robert Janssens, Oscar Bernaert, en Stephan Mortier klaar maar werd door de Duitsers ingenomen als kazerne. De Gentenaars spraken over de Hooizolderkazerne, verwijzend naar de familienaam van de Duitse keizer Wilhelm II, Hohenzollern.

Van 1918 tot 1925 werd het gebouw zelfs even de Albertkazerne van het Belgisch leger.

Vanaf 1927 werd het een seminarie en dit tot 2002.

Na restauratie kwam het in gebruik door de Vlerick Business School.

Vraag 14

Brabantpoort, aan de Watermolenbrug

Deze straat was aanvankelijk een dam met 4 watermolens, buiten de stadspoort langsheen de Schelde, waarop een weg was aangelegd doorheen een moerassig gebied.

Het gedeelte dat vroeger binnen de stadsomwalling lag heette de Brabantstraat en bevond zich tussen het François Laurentplein en de Vogelmarkt. Het was een smalle straat die in 1822 merkbaar werd verbreed. De vroegste bronnen dd. 1313 spreken over de "Brabantstrate". Kortstondig kreeg ze in 1812 de naam Keizerinnenstraat maar met de val van Napoleon verdween al vlug deze straatnaam. Uiteindelijk zou in 1941 de Brabanddam voor de gehele afstand gelden van de Vlaanderenstraat tot aan de Vogelmarkt.

Hier woonde de adellijke familie Braem waardoor de poort ook als Braempoort gekend was. Voorbij de Braempoort ontwikkelde zich een nieuwe wijk "Over-Schelde" rond de hoofdweg Brabanddam. Deze wijk was eigendom van Margaretha van Oostenrijk die het gehele gebied in 1254 aan Gent

afstand. De poort was als binnenpoort niet meer tot functie en verdween grotendeels in 1540 om in 1779 definitief uit het zicht te verdwijnen.

(Voor meer details zie rubriek "De oude Gentse stadspoorten". Pag.14)

Vraag 15

Grote Huidevettershoek,

Vanaf het midden van de 13de tot het midden van de 16de eeuw waren hier de leerlooiers en huidevetters actief.

De Grote Huidevettershoek wordt al vermeld in 1281. De wijk was gelegen aan een brede Scheldebocht. Hoewel gelegen buiten de 12de-eeuwse omwalling was dit gebied onderdeel van de Sint-Jansparochie en behoorde het tot het Gentse schependom. Samen met een deel van het Sint-Pietersdorp werd het gebied midden 13de eeuw binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling van Gent.

Vraag 16

Handelsbeurs

Met het kunstwerk 'La Sonate du Canal' (De Kanaalsonate) brengt het Franse duo Monkey Bird Crew een ode aan Van Eyck en het Lam Gods. Eerder gingen straatkunstenaars Hyuro, Pastel, Isaac Cordal, STROOK en Bosoletti hen voor. De kunstwerken kaderen in het themajaar 'OMG! Van Eyck was here'. Het werk 'La Sonate du Canal' is vanaf 4 september te zien op de achtergevel van de Handelsbeurs (aan de overkant van het water aan de Ketelvest). Monkey Bird Crew legt de link met muziek en instrumenten van in de tijd van het Lam Gods en Van Eyck. Het monumentale Handelsbeursgebouw, waarin Handelsbeurs Concertzaal gevestigd is, sluit feilloos aan bij dat thema.

Monkey Bird Crew bestaat uit het Franse duo Louis Boidron en Edouard Egéa. Ze laten zich voor hun tijdloze muurschilderingen inspireren door mythologie en alchemie. De betekenis van hun naam hangt samen met de symbolische apen en vogels die steeds terugkeren in hun werken. De aap staat voor realisme, de vogel voor dromen, en samen vertegenwoordigen ze de twee gezichten van de mensheid. Het kunstenaarsduo is gevestigd in Parijs en maakt over heel de wereld grootschalige schilderijen van zwart-wit contouren van mythische dieren met een gouden accent.

Vraag 17

Ketelvest,

De Ketelvest of Ketelvaart is een gegraven waterloop die deel uitmaakte van de tweede stadsomwalling en in opdracht van de stad, wellicht omstreeks 1100, werd gegraven. De gracht vormt een verbinding tussen de Leie en Schelde.

Met de uitgegraven aarde werd er aan de stadszijde een wal opgeworpen.

Het was de meest woeste en gevaarlijke vaarweg van Gent. Voorbijgangers die daar in de Schelde vielen kwam er niet levend uit. Men noemde het toen "In de ketel binnenvliegen".

Vraag 18

Joos de Rijcke,

Ook wel Jodoco Rique of Jodoco Ricci, (Mechelen, 29 oktober 1498 - Popayán, augustus 1578) is een missionaris en geschiedschrijver uit de 16e eeuw. Hij schreef het eerste en oudste bewaarde Nederlandse reisverslag over het Incarijk.

Joos de Rijcke was de zoon van ridder Josse de Rijcke (heer van Boortmeerbeek, opperwachtmeester van Brabant en schepen van Mechelen) en Joanna van Marselaer.

Omstreeks 1515 trad Joos de Rijcke binnen bij de Franciscanen en legt een jaar later zijn kloostergeloften af in het klooster te Gent, dat stond op de plaats van het Oud Gerechtsgebouw en waar nu een gedenkplaat voor hem hangt. Zeer waarschijnlijk heeft hij daar Peter van Gent gekend.

In 1532 woonde hij in de Franse stad Toulouse, het algemeen kapittel van de Franciscanen bij dat op vraag van Isabella van Portugal in het teken stond van de missionering van het pas veroverde Amerikaans continent. Hij wordt er uitverkoren om naar Nicaragua te gaan.

Op 19 december 1533 komt hij aan op het eiland Hispaniola en 1 maart 1534 bereikt hij Nombre de Dios, een stad aan de Atlantische zijde van Panama. Daar steekt hij de landengte over naar de Grote Oceaan waar hij tevergeefs wacht op een schip naar Nicaragua en dan maar inscheept op een boot naar Peru waar hij op 28 april 1535 aan land gaat en over land verder reist om in Quito er aan te komen op 6 december 1535 (een jaar na de verovering van de stad door de Spaanse conquistadores). Van hieruit schreef hij in 1536 het reisverslag over Tawantinsuyu, het Incarijk, naar zijn familie. Hij werd gardiaan van het klooster van Quito en custos van de custodie van Quito. In december 1569 wordt hij gardiaan van het klooster van Popayán.

Aan Joos de Rijcke wordt de invoering van het graan bij de Inca toegeschreven. In de geschiedenis van de conquista van precolumbiaans Amerika is hij een van de grote namen, naast zijn land- en ordegenoot Pedro de Gante (Pieter van Gent) en de andere 'apostelen van de Indio's', de Franciscaan Bernardino de Sahagún en de Dominicaan Bartolomé de las Casas.

Vraag 19

Steeg.

Een steeg is een smalle straat in een bebouwde omgeving of een smalle landweg op het platteland. Ze hebben geen functie voor doorgaand verkeer.

In steden die een grotendeels middeleeuws stratenpatroon hebben, zoals de binnenstad van Antwerpen waren van oudsher veel stegen. Ze ontsloten oorspronkelijk de open ruimte achter gebouwen aan straten en grachten. Deze werd in de loop der tijd dikwijls volgebouwd met werkplaatsen en pakhuizen die later vanwege de bevolkingsgroei weer werden verbouwd tot grote aantallen zeer eenvoudige eenkamerwoningjes. Nog aanwezig zijnde stegen hebben vaak een breedte van enkele meters. In het verleden maten ze meestal niet meer dan 1 à 2 meter terwijl er ook bekend zijn van 40 centimeter breed. Smalle stegen werden ook wel snijding, scheur of osendrop genoemd. Die laatste was primair aanwezig ten behoeve van de hemelwater afvoer.

De minvermogenden, het grootste deel van de bevolking, woonden tot 1900 en ook nog wel erna massaal aan stegen, gangen en sloppen. De delen van een stad of dorp met stegen werden vaak aangeduid als achterbuurt of sloppenwijk. De kleinere plaatsen waren stegen waar mensen van lage stand in primitieve omstandigheden dicht opeen leefden woonden.

Een al in de zestiende eeuw bekende uitdrukking zegt dat "men stegen voor straten moet kennen". Daarmee werd bedoeld dat men onderscheid diende te maken tussen mensen van verschillende rang en stand en daarmee rekening moest houden.

Vraag 20

Kerk Sint-Amandus,

Sinds de eerste helft van de veertiende eeuw verbleef de broedergemeenschap van de Alexianen aan de Houtlei. In 1863 werden hun kloostergebouwen door de broeders van de Christelijke Scholen omgevormd tot Sint-Amanduscollege (later Sint-Amandusinstituut). Het complex, dat begin 21ste eeuw grotendeels door het aanpalende Sint-Lucasinstituut werd overgenomen, bestaat uit een belangrijke 17de-eeuwse bouwfase met de kapel, uit neogotische gebouwen van 1863-1914 en uit een contrasterende modernistische bouwfase van 1959-1963 naar ontwerp van architect Pierre Pauwels.

Historiek

Voormalig klooster der Alexianen en Sint-Amandusinstituut. Sinds het eerste kwart van de 14de eeuw verbleven de Alexianen, een broedergemeenschap die meer ook gekend was onder de naam schokkebroeders en cellebroeders, in Gent. Zij namen hun intrek in enkele bastions, torens en verdedigingswerken horend tot de Sint-Michielsvesten en gelegen aan de Houtlei tussen de Torrepoort (Poel) en de Posteernepoort. Alexianen waren belast met de verzorging van zieken buitenshuis, van mentaal zieken binnenshuis en het begraven van doden; het laatste werd van 1663 af een privilege van de orde. Een eerste kapel opgetrokken circa 1480 werd in 1566 verwoest door de beeldenstormers. Einde 16de eeuw - begin 17de eeuw werd de kapel heropgericht en hoogstwaarschijnlijk toegewijd aan de Heilige Alexius. De kloosterorde werd in 1798 opgeheven en de broeders verjaagd. De gebouwen werden gedurende de 19de eeuw gebruikt als militaire gevangenis en nadien, van 1828 af, als krankzinnigengesticht tot het Guislaininstituut in 1857 voltooid was.

Van 1863 af was het complex in handen van de broeders van de Christelijke scholen die er het Sint-Amanduscollege (later Sint-Amandusinstituut) uitbouwden. Het was Monseigneur Delebecque, bisschop van Gent, die had aangedrongen om een betalende middelbare school voor de Gentse burgerjeugd te stichten. Een succes, want een kleine halve eeuw later was de school dermate gegroeid dat nieuwe, neogotische gebouwen werden opgetrokken (in 1900 en 1912). Nog een halve eeuw later drong zich een nieuwe uitbreiding op. In augustus 1959 keurde het stadsbestuur plannen goed van architect Pierre Pauwels (gedateerd 29 april 1959) voor de verhoging van de neogotische vleugel uit 1912, dwars op de Oude Houtlei, en voor een aansluitende, nieuwe vleugel aan Ingelandgat, inclusief de sloop van vier huizen. In mei 1960, op het moment dat deze werken in volle uitvoering waren, werden bijkomende plannen goedgekeurd voor de verbouwing van de aanpalende neogotische vleugel aan de Watergraafstraat, ook naar plannen van Pauwels (gedateerd 30 mei 1960). Deze plannen zouden echter in 1962-1963 in aangepaste versie uitgevoerd worden, met een extra, zesde bouwlaag en een volledig nieuwe straatgevel die aansloot bij de vleugels in opbouw. Net zoals bij heel wat andere schoolgebouwen uit deze periode koos Pierre Pauwels voor een uitgesproken modernistische en functionalistische ogende architectuur. In dit geval contrasteert deze architectuur echter sterk met de neogotische context van het college en het aanpalende Sint-Lucasinstituut, waar Pauwels sinds 1936 werkte als leraar architectuur. Na de opheffing van het Sint-Amandusinstituut werden de gebouwen begin 21ste eeuw ook overgenomen door Sint-Lucas.

De oude Gentse stadspoorten

De Gentse stadspoorten waren stadspoorten in de omwalling van de Belgische stad Gent. De stad kende in de loop der eeuwen verschillende omwallingen, waarin stadspoorten werden opgenomen. De poorten zijn nu verdwenen. De namen van de poorten zijn nog bewaard in straatnamen en de namen van kruispunten en buurten.

De onderstaande kaart geeft een benadering van waar de stadspoorten en wallen stonden en is opgedeeld in een eerste en tweede omwalling. Deze opdeling is terug te koppelen aan de 2 tijdvakken uit de Gentse geschiedenis. De 1e omwalling is gevormd in de 9^e en de 10^e eeuw. De 2^e omwalling is van de 13^e eeuw tot de 16^e eeuw.

Belangrijk is te vermelden is dat de tweede omwallingsgrens de finale toestand is. Het geeft dus niet de incrementele verschuiving van de wallen aan doorheen deze periode in Gent weer.

Auteur: Gilles Poilvet (2021)

○ poorten eerste omwalling   ○ poorten tweede omwalling   — grens eerste omwalling   - - - grens tweede omwalling

Grauwpoort of Grije Poort

De Grauwpoort was een uit donkergrijze aardsteen gebouwde stadspoort. Er zijn vermoedens dat deze poort samen met de Waterpoort opgericht was ter verdediging van het Oudburg. Deze poort stond op de plaats waar nu de Sleepstraat begint.

Op de Schipgracht, op de gracht rond de Portus, die de Leertouwersgracht met de Leie verbond, bevond zich nog een andere poort, de Waterpoort. Deze beide poorten waren op de nu geheten Tichelrei, hoek Sleepstraat geplaatst. De buitenste poort, de Grauwpoort, was van beide de jongste. In 1353 wordt de poort een eerste maal beschreven als “buten der Grauer porten”.

Op het plan van het Castrum Oudburg van 1534 zie je het Oudburg castrum of burchtgebied met links centraal het Gravensteen met aan de overzijde van het plein de St.-Veerlekerk. Rechts merk je de Grauwpoort.

Krachtens het bevel van Karel V op 7 mei 1540 vond de afbraak van deze poort in 1558 plaats.

Waterpoort

Deze poort bevond zich aan de brug bij Oudburg. Haar naam ontleende ze aan het water dat door de sluis liep.

Sint-Jorispoort

In 1213 werd de St.-Jorispoort gebouwd. Rond 1418 sprak men over de Gente Joeris poerte.

De St.-Jorispoort werd ook wel de Sint-Baafspoort geheten daar de weg leidde naar de St.-Baafsstede. Het beeld van St.-Joris kreeg er ook zijn plaats in 1424. De poort werd gesloopt in 1577.

Nabij liggen nu de Sint-Joriskaai en de Sint-Jorisbrug. De Sint Joriskaai werd aangelegd langs de Leie van Nieuwbrugkaai tot de Steendam, tussen 1893 en 1899.

Koepoort

De Koepoort werd opgericht als dienstvoort bij de Schelde na toevoeging van de Brabantwijk (Overschelde) bij de stad Gent door gravin Margareta van Constantinopel en haar zoon Gwijde in 1254. Het gebied de Overschelde werd vanaf de 11e-12e eeuw gebruikt voor veeteelt. Hoogstwaarschijnlijk ontleent de Koepoort haar naam aan de koeien die door de poort naar hun weiland werden gebracht. De Koepoort werd opgericht als dienstvoort bij de Schelde na toevoeging van de Brabantwijk (Overschelde) bij de stad Gent door gravin Margareta van Constantinopel en haar zoon Gwijde in 1254. Langsheen de Schepenvijver ('t Capucijnenvaerdecken) werd een walvest opgetrokken met twee poorten nl. de Koepoort op 't Stuk en de Steenpoort nabij de Hooi aan de Brabantdam.

Voortaan deden beide poorten dienst als buitenpoorten i.p.v. de Braempoort die meer richting centrum lag. Echter, door de oprichting van de Vijfwindgatenpoort verloren zij eveneens hun functie. In 1346 is er een eerste bron die de Koepoort vermeldt als “an de coepoerte”.

Deze poort werd in 1554 afgebroken.

De Koepoortbrug, soms ook kortweg koebrug genoemd, was een stenen brugje over de gracht, gegraven in 1254 en Schepenvijver genoemd, welke van de Oude Schelde verbinding gaf met de Nederschelde, stroomafwaarts van de gewezen Sint-Baafsbrug.

Deze stenen, gewelfde brug, met een breedte van ± 2,7 m, werd nog in 1810 verbreed om in 1846 te verdwijnen na de overwelving van de Schepenvijver.

De huidige Koepoortkaai kreeg haar naam van de, in 1554, afgebroken Koepoort welke, terzelfdertijd als de Hooipoort bij de Brabantdam, opgetrokken werd in de 13de eeuw, na de inlijving van de wijk Overschelde in 1254, bij de stad.

Brabantpoort aan de Watermolenbrug

Deze straat was eerder een dam buiten de stadspoort langs de Schelde waarop een weg was aangelegd doorheen een moerassig gebied.

Op het einde van de Brabantstraat stond de Brabantpoort aan de Watermolenbrug. Hier woonde de adellijke familie Braem waardoor de poort ook als Braempoort gekend was. Voorbij de Braempoort ontwikkelde zich een nieuwe wijk "Overschelde" rond de hoofdweg Brabantdam. Deze wijk was eigendom van Margaretha van Oostenrijk die het gehele gebied in 1254 aan Gent afstond. De poort was als binnenpoort niet meer tot functie en verdween grotendeels in 1540 om in 1779 definitief uit het zicht te verdwijnen.

Aan de Brabantpoort stond eveneens de 13-eeuwse Braemmolen eigendom van de stad Gent.

De "Braemgaten" of "Molengaten" aldaar deden dienst als middeleeuws verdedigingsmiddel waarbij het omringende land onder water kon worden gezet. Een groot wiel bracht 4 molens in werking nl. de Hoekmeulen, de Mautmeulen, de Rogghemeulen en de Waelinne. In het kader van de aanleg van het François Laurentplein verdween de molen in 1881.

Bij de afbraak zijn er verschillende grafzerken ontdekt. Deze waren door de Calvinisten van de kerkhoven ontvreemd om bij waterwerken ter versterking te gebruiken. De zerken zijn vervolgens in het museum van de St.-Baafsabdij ondergebracht.

De Brabantdam is van oudsher een befaamde winkelstraat die momenteel meeprofiteert van de opwaardering van omringende winkelstraten. Het is een vroegere invalsweg uit Brabant in het verlengde van de Brusselse Steenweg.

Eertijds heette de Brabantdam de "Rechte straat", welke het midden der stad met de statie verbond (Zuidstation), en liep van de Braempoort naar de Hooie, een "gemeene meersch" (weiland aan de Lange Violettestraat). In 1334 stond zij al beschreven als "an den Brabantdam".

Waar de Vlaanderenstraat en de Brabantdam elkaar ontmoeten was rond 1900 het Rondpunt, nu het Hippoliet Lippensplein. Het was een creatie naar Engels model voor vlot rondgaand verkeer. Wegens de geringe oppervlakte kon dit experiment op minder bijval rekenen.

Gent13.01.2013receptiestbaafs 042Tegen het einde van de straat aan, dicht tegen de Hooipoort, hadden de Volders in 1320 hun Godshuis en kapel gesticht ter ere van de H. Christoffel.

Ook stond hier de Refuge of Priorij van Melle die de religieuzen in 1462 bekwamen nadat zij hun woning in de toenmalige St.-Jansstraat verkocht hadden.

In 1680 stichtte Jonkvrouw Stoop in deze straat de Salesschool, naar de patroon H Franciscus van Sales, waar arme meisjes en wezen door een 20-tal zusters onderwezen werden.

In de ontvangsten voor 1843 vinden we een post van 2500fr (62€) voor de afbraak van de papiermolen in de Brabantdam

3 april 1847. De gemeenteraad beslist tot de rechtekking van de Brabantdam. Eén zijde zal niet veranderen. Langs de overzijde zullen een aantal huizen worden afgebroken vanaf de Abeelstraat. Volgens de "Gazette van Gent" hebben deze huizen weinig waarde.

18 augustus 1876: In de "Gazette van Gent" lezen we: "De waterloop achter de Brabantdam ligt te stinken dat het ondraaglijk is. Nu het water zo laag is, kan men zien dat er gezinnen zijn die verkiezen hun vuilnis in het water te werpen in plaats van aan de "mestpacht" te geven. Wanneer zal eindelijk de Brabantdam verbreed worden". Hier moeten we bemerken, dat de Brabantdam een staatsbaan was, waardoor dit probleem buiten de bevoegdheid lag van de gemeenteraad.

Nu zal door het wegtrekken van de vele interimkantoren het vroegere imago weerkeren en de nodige activiteit voor de etalageruiten verhogen. Het bannen van alle autoverkeer zou in ieder geval een mogelijkheid zijn deze omgeving nog interessanter te maken voor de vele kooplustigen als voor de bewoner.

Walpoort en Walpoortstraat

Genoemd naar de oude stadspoort gevestigd aan de uitgegraven vestigingswal Ketelvest. In 1765 verdween deze poort uit het straatbeeld.

Het bevond zich op een belangrijke invalsweg komende van het St.-Pietersdorp als onderdeel van de verdedigingsgordel rond het centrum. Ten zuiden van de Walpoort lagen 2 wallen of moten.

In 1234 is er een eerste verwijzing naar deze straat nl. "in oppido inter duos wallos". Tussen 1297 en 1300 zijn er bronnen die spreken over "entre deus motes". In 1343 is de naam geëvolueerd naar "tusschen walle".

De Walpoort op zich wordt al vermeld rond 1322 als "ande Walporte". Vervolgens staat de poort in 1337 beschreven als "de Walpoerte".

Wal had in de middeleeuwen de betekenis van kunstmatige heuvel. Molenwal is dus de verwijzing naar een heuvel waar een molen op staat. De gracht omheen deze heuvel was de walgracht. Aangezien het woord waal (kolk) door de jaren heen fonetisch is samengevallen met het woord wal werd in Gent de Kromme Waal vervolgens Krommewal genoemd. De Waalpoort evolueerde in Walpoort.

Ketelpoort

De Ketelpoort is gebouwd in de 12e eeuw en was de poort gelegen aan de ketelvest. Zij werd ook wel de "Franse Poort" genoemd omdat de weg die onder de poort vertrok richting Frankrijk liep.

De Ketelpoort had een buiten- en een binnenpoort aan weerszijden van de vest en deze torens waren verbonden door een brug.

Na het bouwen van de Heuvel- of Kortrijksepoort verloor de Ketelpoort haar functie als buitenpoort. In 1780 werd de volledige versterking afgebroken.

De versterkte torens aan en rond de Schelde waren gekend als "Ketels". Blijkbaar leken ze op omgekeerde ketels met hun ronde daken.

De Franse vertaling luidt: "Porte des Chaudronniers". Een chaudronnier is iemand die ketels koopt, maakt of herstelt. Ketelpoort is bijgevolg in 't Frans de Poort der Ketelslagers.

Zandpoort

Vorbij de Posteernepoort lag de "Zandpoort", al in het begin van de 13de eeuw vermeld als "Santporte". Ze ontleende haar naam aan de zandachtige grond waarop ze zich bevond. De Zandpoort was in vergelijking met andere poorten vrij hoog. Ze bezat ook twee ronde Torens met een overwelfde doorgang en vormde een indrukwekkend geheel. De Poort werd in de 17de eeuw ook "Zottepoort" geheten omwille van de nabijheid van het gesticht voor geesteszieke vrouwen dat de Schepenen er hadden opgericht in 1605. De ongelukkige vrouwen waren er in erbarmelijke omstandigheden ondergebracht en werden er op mensonwaardige wijze behandeld. Het oord werd ook "Simpelhuis" geheten. Niet alleen geesteszieken, ook wezen en bejaarde vrouwen werden er opgenomen.

Na 1584 had het huis eerst gediend als onderkomen voor de Grauwe Zusters of Penitenten, die na het Calvinistisch Bewind, de beschikking hadden gekregen over het gebouw. In 1578 was hun klooster in Nevele onbewoonbaar. Zij trokken toen naar Gent. Daar bezaten ze een huis dat ze verpachtten, maar waar ze een gereserveerde kamer hadden. De Gentse magistraat bezorgde de kloostergemeenschap een onderkomen op de Zandpoort. Maar tientallen jaren later verplichtte de stadsmagistraat de zusters het torengedebouw in de Zandpoort te verlaten. Waren ze onwillig en voelden ze weinig om naar het geteisterde Nevele terug te keren? De zaak werd voor de Raad van Vlaanderen aanhangig gemaakt en het vonnis van 1 april 1598 luidt: "thof, alghesien, ordonneert de ver(weerderi)ghe te scheidde van (den) ghebruycke van(den) torre".[xxx]

Het is vrijwel zeker dat de Poort of wat er toen nog van overbleef in 1862 werd afgebroken.

De Zandpoortstraat verwijst naar het bestaan van deze stadspoort en de ligging ervan aan de Oude Houtlei.

Posteernepoort

Van Oudsher vormde de Leie vanaf de Henleykaai tot en met de Achterleie de grens tussen het Portus en de villa Ekkergam. De linkeroever van de Leie gelegen tussen het Kuipgat en het Gravensteen noemde men Overleie.

In 1165 kwam dit gebied in handen van de Portus. Onmiddellijk werden de nieuwe grenzen versterkt door middel van een brede gracht, die weldra Houtlei zou genoemd worden. Men versterkte deze grens met een vestingmuur die op 3 plaatsen onderbroken werd door poorten.

1. In het zuiden lag de Zandpoort of de Zottepoort met de Zottebrug (aan het begin van de Papegaaistraat),
2. In het midden lag de Bestormpoort of Posteernepoort met de Bestormbrug of Posteernebrug,
3. In het noorden lag de Torrepoort (Torenpoort, Drongenpoort, Torhoutpoort) met de Torrebrug (aan het begin van de Hoogstraat).

De Posteernepoort was een waterpoort. Door middel van een nabijgelegen sluis kon men de nabije omgeving onder water zetten.

De Posteernepoort werd ook wel Bestormpoort genoemd. Het woord posterne is oud-frans, en komt van het Latijn "posterula", wat 'onderaardse gang' betekent. Dit verwijst naar een geheime poort onder de eigenlijke grote poort. Deze poort gaf toegang tot een gang die uitkwam achter de eventuele belegeraars. In oorlogsomstandigheden kon men zo de vijand in de rug aanvallen of ook vluchten.

De poort zelf was een dikke ronde toren die later ook diende als bergplaats voor wapens of andere goederen. De poort was eigendom van de stad.

Het verleggen van de stadsomheining in de 14de eeuw van de Houtlei naar de Brugse Poort maakte van de 3 genoemde poorten minder functionele binnenpoorten

De Posteernepoort werd in 1842 door de Jezuïeten afgebroken. Deze wilden een grotere kerk bouwen, als vervanging voor de te klein geworden kapel van de nonnen van Oost-Eeklo. Deze poort stond dus op de plaats van de voormalige Jezuïetenkerk (thans eigendom van Sint-Lucas), aan de Posteernestraat.

De Houtlei werd in 1899 gedempt, waardoor de wijk heirronde enorm van uitzicht veranderde.

Torenpoort of Turrepoort,

De Torenpoort was de meest noordelijke poort op de Houtlei, aan De Poel. Ze werd gebouwd in de 12de eeuw. De Torenpoort kreeg verschillende namen. "Porta Turita" (Torenpoort) omdat deze toren een grote omvang had, "Porta Trunchi" (Drongenpoort), omdat ze naar Drongen leidde, en ook "Porta Turitana" (Torhoutpoort), omdat men in die richting een vermaarde jaarmarkt bereikte. Deze toren was ook de westelijke toegangspoort gelegen aan de Houtlei, nu de Oude Houtlei. De Torenpoort stond op de plaats waar de Poel, de Oude Houtlei en Ramen samenkomen. Het was een moerassige omgeving tussen de Drabstraat en de Hoogstraat dat in 1165 geannexeerd werd bij de Kuip. In het Frans wordt de Poel toepasselijk vertaald als "Place du marais" (moeras).

De Torenpoort was een dubbele poort in blauwe aardsteen en was één der grootste van de stad. Het was dus een echte vesting. Het was een dubbele poort met één been op de Houtlei (bestaande uit twee zware, ronde torens versierd met fraaie beelden). Het andere been stond op de Poel. Tussen beide torens op het deel aan de Houtlei bevond zich één van de oudste bruggen van Gent: de Turrebrug.

De volledige ontmanteling gebeurde in 1852 en was een hele klus door de stevigheid van het bouwwerk. Toen in 1988 de oude tramlijnen aan de Poel verwijderd werden om het stadsverkeer vlotter te laten circuleren, werden nog resten van blauwe stukken Doornikse hardsteen ter hoogte van Ramen.